

dr hab. Beata Udzik

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

O co pytają diagności? Funkcja pytań w tytułach artykułów z zakresu diagnozy edukacyjnej

Abstrakt

Problemem badawczym poruszonym w artykule jest rozpoznanie kształtu językowo-stylistycznego tytułów referatów i artykułów z zakresu diagnostyki edukacyjnej. Artykuł wpisuje się w nurt refleksji podejmowanej na gruncie tekstologii, pragmatyki oraz stylistyki językowej na temat składników budowy tekstu i funkcji jego elementów. Analiza tytułów **przyjmujących formę pytań** pozwala określić ich funkcje, nazwać pola semantyczne wykorzystywanej leksyki, scharakteryzować podstawowe typy składniowe oraz określić ich hybrydalność w zakresie realizacji cech poszczególnych odmian stylistycznych polszczyzny.

Słowa kluczowe: tytuł, pytanie, diagnostyka edukacyjna

Osoby rozwiązujące problemy zaledwie odpowiadają na pytania.
Osoby poszukujące problemów odkrywają nowe pytania
i dopiero wtedy na nie odpowiadają.

To właśnie te pytania, nawet bardziej niż odpowiedzi na nie, wyróżniają geniuszy¹.

Maria Groenwald w artykule opublikowanym w tomie podsumowującym 25 lat rozwoju diagnostyki edukacyjnej i 15 lat PTDE zaproponowała diachroniczne ujęcie dorobku, które będąc syntetycznym spojrzeniem na dzieło ćwierćwiecza, pokazało etapy rozwoju, napięcia, kryzysy i zmiany. Autorka przyjęła personifikującą perspektywę, porównując rozwój dyscypliny do rozwoju człowieka. Moja propozycja jest ujęciem synchronicznym, w którym analizie poddane zostaną elementy współwystępujące w konkretnym czasie czy przestrzeni, choć powstawały one w różnych momentach. Synchroniczny to według *Wielkiego słownika języka polskiego* [WSJP], który rejestruje językoznawcze znaczenie terminu, „związany z synchronią – analizą wszystkich elementów danego języka i relacji między tymi elementami w konkretnym okresie, bez uwzględniania ich rozwoju w czasie”².

Na początku moje założenie było znacznie bardziej ambitne, ponieważ przedmiotem analizy postanowiłam uczynić 1154 tytuły różnych tekstów udostępnionych na stronie internetowej Polskiego Towarzystwa Diagnostyki Edukacyjnej „Baza tekstów z zakresu diagnostyki edukacyjnej

¹ E. Weiner, *Genialni. W pogoni za tajemnicą geniuszu*, tłum. E. Kleszcz, Warszawa 2016, s. 138.

² *Wielki słownik języka polskiego*, red. P. Źmigrodzki, https://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=82399&in_d=0&w_szukaj=synchroniczny [dostęp: 8.08.2020]. Dalej stosowany będzie skrót [WSJP].

(lata 1993–2019)³. Pochodzą one z tomów pokonferencyjnych kolejnych Konferencji Diagnostyki Edukacyjnej, które odbyły się w latach 1993–2019. Materiał badawczy stanowią dla mnie tytuły referatów analizowane w perspektywie lingwistycznej, zwłaszcza tekstologicznej oraz pragmatycznej.

Według definicji WSJP tytuł to „nazwa książki, artykułu, utworu muzycznego, filmu, spektaklu lub jego części. Językoznawcy przyjmują, że tytuł to nazwa własna, czyli onim. Stąd w jego analizie językowej stosowane są metody onomastyki. Ponieważ tytuł to nie tylko rozpoznawalna etykieta artykułu, ale przede wszystkim sposób jego pierwszego zaistnienia w świadomości odbiorcy, stąd ważną rolę odgrywają w nim zabiegi perswazyjne. Dlatego wykorzystuje się do ich analizy także narzędzia retoryczne.

Moja propozycja lingwistycznej analizy tytułów z dziedziny diagnostyki edukacyjnej skupiona będzie na leksyce i składni. Te dwa aspekty analizy materiału uporządkowane zostaną ze względu na wyróżniane w literaturze językoznawczej trzy główne funkcje tytułów: identyfikacyjną, deskryptywną oraz pragmatyczną.

Ponieważ materiał badawczy dotyczy diagnostyki edukacyjnej, na początek istotne wydaje się ustalenie przyjętej definicji dziedziny oraz jej podstawowych paradygmatów. Idąc za propozycją Bolesława Niemierki, przyjmuję, że diagnostyka edukacyjna to „teoria i praktyka diagnozy edukacyjnej”, a diagnoza edukacyjna to uściślone rozpoznanie warunków, przebiegu i wyników uczenia się (Niemierko, 2009). Tak rozumiana diagnostyka edukacyjna pozostaje dziedziną pedagogiki. Na potrzeby niniejszego badania należy jednak zauważyć, że jako dziedzina pedagogiki rozwijana jest przez przedstawicieli różnych specjalności i przedmiotów nauczanych w szkole, które zwłaszcza w polskim systemie edukacji klasyfikowane są przez analogię do dziedzin akademickich: język polski, matematyka, język obcy, historia, chemia, fizyka itd. W takim też podziale występują one jako przedmioty egzaminacyjne na najwyższym etapie, czyli egzaminie maturalnym.

Statystyki prezentowane podczas konferencji pokazują, że gromadzą one uczestników z różnych środowisk (Centralna Komisja Egzaminacyjna i okręgowe komisje egzaminacyjne, uczelnie wyższe, instytuty badawcze, ośrodki doskonalenia nauczycieli, kuratoria oświaty, samorządy), a wielu z nich to przecież autorzy artykułów publikowanych w tomach pokonferencyjnych. Dlatego tytuły prezentowanych podczas konferencji wystąpień zawierają różnicowany materiał leksykalny, reprezentatywny dla pól semantycznych słów kluczy i terminów charakterystycznych dla danej dziedziny. Z drugiej strony sama diagnostyka edukacyjna wypracowała terminologię łączącą przedstawicieli tak różnych dziedzin i środowisk. Jej paradygmaty, do których należą diagnoza nieformalna, diagnoza unormowana, diagnoza zaburzeń w uczeniu się oraz diagnoza rozwoju osiągnięć (Niemierko, 2009), znajdują swoje odzwierciedlenie w zasobie leksykalnym dającym się wyekscerpować z tytułów wystąpień konferencyjnych. Ponieważ materiał badawczy okazał się obszerny, w niniejszym artykule wytyczę pewne tropy badawcze, rozwijając jeden z nich.

³ Materiał badawczy pochodzi ze strony internetowej Polskiego Towarzystwa Diagnostyki Edukacyjnej, <http://www.ptde.org/mod/page/view.php?id=607> [dostęp: 8.08.2020].

Prześledzenie sposobów nadawania tytułów artykułom konferencyjnym pozwala dostrzec intencje ich nadawców, określić cel zawarty w tytule. Urszula Żydek-Bednarczuk, analizując strategie językowe w tytułach dyskursów naukowych, zauważa, że prócz aspektów językowych równie ważne pozostają strategie metakomunikacyjne, „które angażują ogólne procesy myślowe, zwłaszcza wnioskowanie”⁴. Badaczka, wyróżniając trzy modele dyskursu naukowego: dynamiczny, strategiczny oraz interakcyjny, jako podstawę swoich rozpoznań przyjmuje model interakcyjny, w którym podejmuje próbę scharakteryzowania językowych wzorców zachowań naukowców.

Przyglądając się tytułom artykułów z zakresu diagnostyki edukacyjnej, przyjmę również pragmatyczny punkt odniesienia, co oznacza, że będzie mnie interesował przede wszystkim aspekt komunikacyjny tytułu, a więc sposób budowania w nim interakcji z odbiorcą. Służą temu głównie leksyka i składnia oraz zastosowane w tychże obszarach języka środki.

Funkcja nominatywna tytułu polega na tym, że jest on nazwą własną tekstu, którą autor nadał mu, aby wyróżnić go spośród innych tekstów. Tytuł identyfikuje tekst, sytuuje się ponad nim, jest niejako jego wizytówką. W **czasach** nadprodukcji wszelkiego typu tekstów, w tym także naukowych, funkcja ta wydaje się szczególnie ważna. Tytuł obok abstraktu należy do elementów dokumentacyjnych prowadzonych badań czy dorobku publikacyjnego (naukowego). Szczególną rolę odgrywa w dzisiejszej rzeczywistości informacyjnej.

Przeniesienie komunikacji naukowej do internetu sprawia, że coraz częściej zaczyna się ją postrzegać w kategoriach internetowego marketingu (tu: marketingu naukowego, społecznościowego)⁵.

Analizowane teksty również pozostają dostępne w sieci, choć ich prymarna postać nie ze względu na promocję w internecie była przygotowywana. Nie zmienia to jednak faktu, że dzisiaj funkcja nominatywna tytułu, którą ten pełnił od zawsze, nabiera także nowych aspektów.

W analizowanym korpusie tytułów żaden się nie powtórzył. Można zatem stwierdzić, że pełnią one właściwie funkcję dystynktywną. Jeśli chodzi o długość, to w skład tytułu wchodzi od jednego do trzydziestu elementów⁶. Jeśli chodzi o skład leksykalny i kształt składniowy tytułów, to można w nich dostrzec pewne podobieństwa. Dotyczą one na przykład stosowanego słownictwa, na które składają się terminy związane z diagnostyką edukacyjną i pomiarem dydaktycznym jako dyscyplinami nadrzędnymi oraz terminy bardziej wyspecjalizowane, związane z dyscypliną reprezentowaną przez autora tekstu (polonista, matematyk, chemik, statystyk, pedagog, psycholog). Gdyby wykorzystane w tytułach słownictwo miało charakteryzować środowisko diagnostów, to świadczy ono o dużym zróżnicowaniu jego zainteresowań i przynależności do wielu dyscyplin szczegółowych.

⁴ U. Żydek-Bednarczuk, *Strategie językowe w tytułach dyskursów naukowych* [w:] Śląskie studia lingwistyczne, red. K. Kleszczowa, J. Sobczykowa, Katowice 2003, s. 217.

⁵ T. Piekot, G. Zarzeczny, *Jak napisać efektywny abstrakt? Część pierwsza* [w:] „Naukowiec w sieci”, <https://www.ifp.uni.wroc.pl/data/files/pub-9147.pdf> [dostęp: 8.08.2020].

⁶ Przez element rozumiem wyraz jako jednostkę leksykalną w takim kształcie, w jakim można ją znaleźć na przykład w słowniku języka polskiego, zatem przyimki czy spójniki też uznawane są za składnik tytułu.

Inną funkcją, którą spełniają tytuły artykułów o tematyce diagnostycznej, jest funkcja deskryptywna. Informują one o zawartości tekstu, pozwalają czytelnikowi ustalić, jakie zagadnienia zostaną w nim poruszone. Im bardziej nominatywny charakter tytułu, tym funkcja opisowa realizuje się w nim z lepszym skutkiem. Nasycone są one terminologią oraz słownictwem abstrakcyjnym. Zawierają znominalizowane formy określające działania opisywane w tekście artykułu.

Trzecią funkcją tytułów jest funkcja pragmatyczna, która realizuje się głównie poprzez różne sposoby budowania relacji z odbiorcą. Tytuły o dominującej funkcji pragmatycznej zawierają środki językowo-stylistyczne i chwytły retoryczne, które mają zainteresować odbiorcę. Bliższe są tytułom publicystycznym czy literackim, ponieważ odwołują się do sposobów angażowania uwagi odbiorcy, także jego emocji. Można w nich zatem znaleźć elementy perswazji, stylizacji językowej, ironii, aluzje do innych tekstów lub cytaty z nich pochodzące.

Analiza składniowa tytułów wykazuje, że dominują w nich całości syntaktyczne, których prymarną formą jest zawiadomienie, ale dużą grupę stanowią także konstrukcje z czasownikiem w formie osobowej⁷. Znajdują się wśród nich zarówno powiadomienia, jak i pytania. Tytuły analizowanych artykułów są jedno- i wielocłonowe.

Na 1154 tytuły 132 stanowią konstrukcje pytające. W literaturze językoznawczej problematyce pytań poświęcono wiele miejsca. Z wielu powodów jest ona skomplikowana. Wiąże się na przykład z kwestią użycia pytań w ich funkcji prymarnej oraz wtórnej. Pytania właściwe to te, które nadawca zadaje, aby uzyskać potwierdzenie (zaprzeczenie) lub uzupełnienie tematu pytania (tzw. *datum questionis*). Nadawca zatem coś wie, czegoś nie wie i czegoś chciałby się dowiedzieć. W przypadku tytułów sprawa już nie jest taka oczywista. Tytuły w postaci pytań to zazwyczaj element gry nadawcy z odbiorcą, sposób nawiązania kontaktu.

Pytanie jest zabiegiem czysto strategicznym. Autor stawia pytanie, które wymaga odpowiedzi. Antycypując, w tekście powinniśmy znaleźć rozwiązanie. Pytania mają bardzo różnorodny charakter. Odpowiednie wprowadzenie pytania wymaga natychmiastowego ustosunkowania się do niego czytelnika (nawet bez czytania tekstu). Lektura jest tylko poszukiwaniem potwierdzenia własnej odpowiedzi bądź uzyskania odpowiedzi innej niż ta, której spodziewa się czytelnik⁸.

Ponadto tytuł-pytanie w tekście o charakterze naukowym wpisuje się w naukowy charakter komunikacji, która ujmuje świat w sposób obiektywny, wynikający z poznania poprzez eksperyment (przeprowadzone badanie) lub rozumowanie o charakterze teoretycznym.

Zachowując klasyczną postać i podstawową wartość, jaką jest implikowane przez pytanie dążenie jego nadawcy do uzyskania określonej informacji (pytanie jest skierowanym do odbiorcy żądaniem wypowiedzi), gotowe są do spełniania innych jeszcze zadań, mianowicie zadań wynikłych z uwikłania pytań w kontekst⁹.

⁷ Szczegółowe ustalenia terminologiczne dotyczące statusu składniowego tytułów znaleźć można w artykule Małgorzaty Dawidziak-Kładoczej *Syntaktyczne ukształtowanie tytułów tekstów naukowych* [w:] „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Językoznawstwo” 2014, z. 10, s. 87–103.

⁸ U. Żydek-Bednarczuk, dz. cyt., s. 223–224.

⁹ B. Boniecka, *Struktura i funkcje pytań w języku polskim*, Lublin 2000, s. 56.

Kontekstem poznawczym jest tutaj tekst całego artykułu, w którym znajduje się odpowiedź udzielana przez samego nadawcę. Kontekstem jest jednak także sama sytuacja komunikacyjna, która wpisuje się w charakter dyskursu naukowego. Barbara Boniecka proponuje spojrzeć na tekst naukowy jako na taki, „w którym *expressis verbis* wyrażone wypowiedzenia pytajne tworzą z resztą tekstu dwugłos pochodzący od jednego nadawcy i w którym jeden z głosów ma – generalnie biorąc – modalność interrogatywną, drugi – kontekst ujmując globalnie – konstatywną”¹⁰. Inaczej mówiąc, autor-nadawca wpisany w tekst sam sobie pytanie zadaje i sam na nie odpowiada. Pytania użyte w funkcji tytułu „wchodzą w semantyczną relację nadrzędności wobec występującej po nich «reszty», wskazując zarazem na rozległość i głębię treści tekstów opatrywanych takimi pytajnymi tytułami”¹¹.

W analizowanym materiale badawczym wyróżnić można kilka typów konstrukcji pytajnych. Podstawowy podział dotyczy obecności pytań o uzupełnienie i pytań o rozstrzygnięcie. Na 132 tytuły pytajne 79 z nich to pytania o uzupełnienie, a 53 – pytania o rozstrzygnięcie.

W klasyfikacji pytań uzupełniających, czyli wyrażających niewiedzę nadawcy co do pewnego fragmentu sytuacji, który zostaje wskazany przez funktor pytajny, zaimek bądź partykułę (Grzegorzczkowska, 2001), można wyodrębnić następujące typy:

- **pytania z niedookreśloną pozycją podmiotu**

Co nam zostało z tych lat? Co się zdarzyło w dwóch szkołach czyli rzecz o ewaluacji modułowego programu kształcenia? Co dalej gimnazjalisto? Co wynika z wyniku laureata na egzaminie? Być nauczycielem, czyli co wiem o uczeniu się moich uczniów i co z tej wiedzy dla nas wynika? Co zrobić, aby uczeń polubił sprawdzanie i ocenianie? Co pokazało badanie uwarunkowań osiągnięć gimnazjalistów w powiatach rypińskim i sępoleńskim? Co sądzą o nauce w gimnazjum uczniowie szkół wiejskich i małomiejskich? Co wiemy o kulturze organizacyjnej szkół biorących udział w projekcie reformy nadzoru pedagogicznego? Co wynika z ewaluacji? – kontekstualność a stratyfikacja społeczna; Co na płaszczyźnie diagnostyki edukacyjnej łączy Henryka Szaleńca z Bruno Latourem i co na to Bolesław Niemierko? Kto się uczy poza szkołą? Predyktory korzystania z płatnej i bezpłatnej pomocy w nauce; Co się kryje za tymi liczbami? Indywidualizacja – wymaganie i wyzwanie. Co każdy nauczyciel o uczeniu wiedzieć powinien? Kto i jak buduje polonistykę szkolną? Mocne strony reformy w opiniach nauczycieli języka polskiego ze szkół ponadgimnazjalnych

- **pytania z niedookreśloną pozycją dopełnienia:**

Komu jest potrzebna diagnostyka oświatowa? Czego można się dowiedzieć ze sposobu udzielania odpowiedzi przez uczniów? O czym mówi efekt standardowy? Komu potrzebna jest wewnątrzszkolna diagnoza? O czym „mówi” dzieło sztuki? Komu potrzebne są diagnozy edukacyjne i po co? Od ogółu do szczegółu – czyli o czym warto pamiętać, konstruując zadania egzaminacyjne z przedmiotów przyrodniczych?

¹⁰ Tamże, s. 57–58.

¹¹ Tamże, s. 62. Ciekawym zagadnieniem badawczym byłoby zbadanie struktury tekstów tytułowanych pytajnie; zwłaszcza ustalenie, czy w sposobie prowadzenia wywodu również pytania się pojawiają i jaką pełnią w nich funkcję; czy ich frekwencja jest większa niż w tekstach tytułowanych oznajmieniami.

- **pytania z niedookreśloną pozycją przydawki:**

Jaki pomiar dydaktyczny jest nam potrzebny?; **Jakiej** płci są nauki ścisłe? Plany zawodowe nastolatków w 50 krajach na podstawie badania PISA 2006; **Od jakich** czynników indywidualnych zależy edukacyjna wartość dodana w szkołach wiejskich?; **Od jakich** czynników zależy skuteczność kształcenia w gimnazjach wiejskich i wielkomiejskich?; **Jaką** rolę mogą odegrać standardy wymagań egzaminacyjnych z historii w kształceniu według wymaga?; **Jaki** wpływ na proces nauczania fizyki w gimnazjum mogą wywierać standardy wymagań egzaminacyjnych?; **Ile** punktów za pobicie kolegi, a **ile** za kolczyk w nosie? Błędy i wypaczenia punktowych systemów oceniania zachowania uczniów

- **pytania z niedookreśloną pozycją okolicznika sposobu:**

Jak nauczyciele normują test osiągnięć szkolnych? (How Teachers Normalise the Test of Academic Achievement?); **Jak** określać szczeble pomiaru? (How to Determine the Levels of Measurement); **Jak** utworzyć sieć ośrodków diagnozy osiągnięć szkół podstawowych i średnich?; **Jak** wyniki egzaminu zewnętrznego z języka angielskiego mogą być wykorzystane przez szkoły? - studium przypadku; **Jak** weryfikować pracę egzaminatorów w trakcie sesji egzaminacyjnej?; **Jak** uczniowie II klas liceum i technikum rozumieją czytany tekst? (refleksje z badań osiągnięć szkolnych); **Jak** uczniowie gimnazjum, ich rodzice i nauczyciele rozumieją i wykorzystują standardy wymagań edukacyjnych?; **Jak** skala staninowa stosowana w raportach OKE w Jaworznie jest przyjmowana, rozumiana i wykorzystywana w podnoszeniu jakości nauczania na przykładzie Miejskiego Gimnazjum nr 1 w Knurowie?; **Jak** oceniać, motywując ucznia, by dać mu radość i satysfakcję z osiągnięć szkolnych?; **Jak** dorobek naukowy Profesora Niemierki odmienił oblicze dydaktyki chemii?; **W jaki sposób** uczniowie postrzegają pracę nauczycieli podczas lekcji?; **Jak** ratować ustną maturę? Prezentacja; Kto i **jak** buduje polonistykę szkolną? Mocne strony reformy w opiniach nauczycieli języka polskiego ze szkół ponadgimnazjalnych; **Jak** rozwijać motywację, aby uzyskać lepsze wyniki w nauce?; **Jak** mierzyć kapitał ludzki? Ewaluacyjne perspektywy operacjonalizacji pojęć ekonomicznych; **Jak** zaprosić szkołę do rozwoju? Rola dyrektora w ewaluacji wewnętrznej; **Jak** oceniać ucznia zdolnego z deficytami?; **Jak** zmienić motywację zewnętrzną w wewnętrzną? – praktyczne doświadczenia szkoły bez ocen na co dzień; **Jak** wypełnić lukę w algorytmie umiejętności diagnostycznych nauczycieli?; **Jak** oceniać osiągnięcia uczniów w zakresie myślenia?; **W jaki sposób** kształtować kompetencje diagnostyczne przyszłych nauczycieli?

- **pytania z niedookreśloną pozycją okolicznika stopnia:**

W jakim stopniu użyteczność ewaluacji zależy od ewaluatora? Dwa lata doświadczeń; **W jakim stopniu** uczniowie opanowali umiejętność wykorzystywania wiedzy w praktyce? Analiza zadań otwartych z arkusza Sprawdzian 2012

- **pytania z niedookreśloną pozycją okolicznika przyczyny:**

Dlaczego nie wykorzystują?; **Dlaczego** nie lubię skali staninowej?; **Dlaczego** warto zamykać zadania?; **Dlaczego** szkoły analizują wyniki egzaminacyjne?; **Dlaczego** analiza transakcyjna? O zastosowaniu jednej z koncepcji psychologicznych w edukacji

- **pytania z niedookreśloną pozycją okolicznika celu:**

Po co nauczycielom i uczniom przedmiotowy system oceniania? – refleksje nauczycielki matematyki w szkole zawodowej; Po co nauczycielowi autoewaluacja?; Po co szkole ewaluacja zewnętrzna?

- **pytania z niedookreśloną pozycją okolicznika miejsca:**

Gdzie się podział wąsik?; Gdzie kończy się pomiar, a zaczyna życie...?, czyli o ocenie szkolnej jako ewaluacji dydaktycznej i decyzji administracyjnej; Skąd te garby? Czyli o tym, co może być powodem „nienormalności” rozkładu wyników sprawdzianu dla szóstoklasistów z kwietnia 2006 roku; Gdzie byliśmy? Dokąd zmierzamy? Czy się rozwijamy? Próba małej diagnozy na przykładzie biologii w egzaminie gimnazjalnym; Quo vadis, Educatio?

Zestawienie to pokazuje, że mamy do czynienia z językiem interpretacji świata, a nie jego bezpośredniego doświadczania w codzienności. Pytania o podmiot to nie pytania o rzeczy rozumiane jako materialne elementy rzeczywistości, które dają się dotknąć i wziąć do ręki, ale pytania o sprawy, czyli „ogólne określenie konkretnego zjawiska, zdarzenia, czynności lub stanu” [WSJP]. W dyskursie diagnostycznym stawia się przede wszystkim pytania o wiedzę i o wynik. Dotyczy to oczywiście metapoziomu, czyli wiedzy samych diagnostów i wyników ich badań czy szerzej – działań. Pytania o wiedzę dotyczą uczenia się i jego wyników, sprawdzania, kultury organizacyjnej szkół, zwłaszcza prowadzonej w nich ewaluacji. Diagnosty pytają też o opinie uczniów i nauczycieli, co ujawnia się w sformułowaniach: *być nauczycielem, czyli co wiem o; w opiniach nauczycieli; co sądzą o nauce w gimnazjum uczniowie; co dalej, gimnazjalisto*. Zestawienie terminów i słownictwa specjalistycznego ilustruje informacyjny (poznawczy) charakter tytułów: *ewaluacja modułowego programu kształcenia; projekt reformy nadzoru pedagogicznego; kontekstualność a stratyfikacja społeczna; diagnostyka edukacyjna; predyktory; indywidualizacja*.

Pytania o dopełnienie dotyczą prymarnie potrzeb osób (*komu* jako zaimek pytajny, wykładnik osoby), ale sekundarnie są pytaniami o uzasadnienie istnienia czy tożsamość dyscypliny: *komu* potrzebne są *diagnostyka edukacyjna, wewnątrzszkolna diagnoza*. Z kolei zaimek pytajny *co* użyty w funkcji pytania o dopełnienie występuje w tytułach dotyczących szczegółowych zagadnień diagnostycznych: *sposoby udzielania odpowiedzi przez uczniów, efekt standardowy czy nawet dzieło sztuki*. Ilustruje to wskazaną już wcześniej cechę dotyczącą słownictwa występującego w tytułach: obecność zarówno pojęć abstrakcyjnych i terminów charakterystycznych dla dziedziny, jaką jest diagnostyka edukacyjna, jak i dla dziedzin szczegółowych, którą może być nawet historia sztuki.

Zdecydowanie najliczniejszą grupę tytułów interrogatywnych stanowią pytania o sposób. Ponieważ okolicznik sposobu to określenie czasownika, konsekwencją dużej frekwencji tytułów o takiej strukturze jest bardziej czynnościowe niż abstrakcyjne ujęcie podejmowanego problemu. Pytania o sposób dotyczą normowania, określania, tworzenia, kształtowania, wykorzystywania (zwłaszcza wyników), weryfikowania, rozumienia, postrzegania, przyjmowania, oceniania, odmieniania, budowania, rozwijania, mierzenia, oceniania, zapraszania, wypełniania. Wymienione czynności wyrażane w tytułach przez

osobowe formy czasowników wskazują na trzy pola semantyczne: rozumienie, tworzenie i mierzenie. Działania te dotyczą wielu zagadnień szczegółowych, np. test osiągnięć szkolnych, szczeble pomiaru, ośrodku diagnozy, egzamin zewnętrzny, praca egzaminatorów, standardy wymagań edukacyjnych, skala staninowa, podnoszenie jakości nauczania, praca nauczycieli, kompetencje diagnostyczne nauczycieli, rozwijanie motywacji, kapitał ludzki, rozwój szkoły, rola dyrektora, ewaluacja wewnętrzna, ocenianie ucznia, osiągnięcia uczniów.

Dużą grupę pytań stanowią pytania o cechę, dotyczą czynników, wpływu i roli. Ponadto diagności pytają też o przyczyny i cel, choć rzadziej niż o sposób. Niewiele jest pytań o miejsce, ponieważ te mają bardziej sytuacyjno-konkretny charakter, a jak wiemy, w komunikacji naukowej dominuje abstrakcyjność. Tytuły te zawierają stylizację na język codziennej komunikacji, np. *Gdzie się podział wąsik?*; *Gdzie kończy się pomiar, a zaczyna życie...?*; *Skąd te garby?* lub aluzje do dzieł sztuki, np. *Gdzie byliśmy? Dokąd zmierzamy? Quo vadis, Educatio?*.

Oprócz pytań o dopełnienie w tytułach artykułów z zakresu diagnostyki edukacyjnej stosuje się także pytania-rozstrzygnięcia. Na 53 pytania o rozstrzygnięcie 37 wymaga potwierdzenia lub zaprzeczenia (czy jest w nich wykładnikiem niewiedzy), a 15 wymaga dokonania wyboru (czy jest w nich wykładnikiem wyboru).

Jakie problemy rozstrzygają diagności? Pytania stawiane w tytułach dotyczą relacji między różnymi podejmowanymi w ramach systemu edukacyjnego, a zwłaszcza systemu egzaminacyjnego, działaniami. Pojawiają się zatem pytania o wpływ, zależność, zakłócenia.

Czy nowy klucz punktowania ma wpływ na komunikowanie wyników sprawdzianu 2010 roku?; **Czy kształcenie kompetencji kluczowych w ramach projektu e-Akademia Przyszłości wpłynęło na poziom osiągnięć egzaminacyjnych uczniów szkół uczestniczących w projekcie?**; **Czy egzaminy zewnętrzne wpływają na wewnątrzszkolne ocenianie i politykę edukacyjną?**; **Czy sprawdziany próbne mogą mieć wpływ na wyniki sprawdzianu w szkole podstawowej?**; **Czy powodzenie na egzaminie maturalnym jest zależne od etapowego oceniania wewnątrzszkolnego?**; **Egzamin gimnazjalny (2004) a egzamin maturalny z historii (2007); Czy istnieje związek między wynikami obu egzaminów? Czy egzaminy zakłócają pracę nauczyciela?**

Kolejną kategorią jest wiarygodność czy też prawdziwość czegoś, stąd pole semantyczne leksemów używanych w funkcji orzeczenia związane jest z potwierdzaniem, zapewnianiem, gwarantowaniem.

Czy diagnoza edukacyjna może potwierdzić pozytywny związek TIK z jakością kształcenia?; **Wymagania egzaminacyjne jako integralna część wymagań szkolnych. Czy i na ile praktyka potwierdza teorię? Wnioski z pracy przykładowych klas LO w latach 2007–2008;** **Czy wewnątrzszkolne oceny zaangażowania i osiągnięć gimnazjalistów odzwierciedlają wyniki egzaminu i efektywność nauczania?**; **Czy dyskalkulia jest trafną diagnozą w kontekście egzaminu gimnazjalnego z matematyki?**; **Czy dobrze zdana matura jest gwarantem powodzenia na studiach?**; **Czy e-ocenianie może zapewnić większą rzetelność punktowania?**; **Czy nauczycielskie oceny osiągnięć szkolnych z matematyki i języka polskiego są stronnicze ze względu na płeć uczniów?**

Diagnozy stawiają też pytania o użyteczność.

Czy warto zajmować się ewaluacją programów wyrównywania szans edukacyjnych?; Czy raport z wynikami sprawdzianu i egzaminu gimnazjalnego może wspomóc rozwój szkoły?; Kapitał ludzki i wartość dodana – czy ekonomiści mogą coś wnieść do badań edukacyjnych?; Czy psychologzy nam pomogą w diagnostyce edukacyjnej? Badanie ich postaw w tej roli

Wśród pytań o wybór pojawia się dość duża różnorodność zagadnień, choć na tle innych konstrukcji pytajnych stosowanych w tytułach ten typ pytań jest najmniej popularny.

Testowanie w szkole: zmora czy metoda?; Stopnie szkolne – pomagają czy przeszkadzają w ocenianiu szkolnym?; Ku porównywalności oceniania. Wykorzystanie wieloaspektowego modelu Rascha (model facets) w procesie szkolenia egzaminatorów: już rzeczywistość czy jeszcze science-fiction?; Wstrzelić się w model czy rozwiązać zadanie?; Uczyć i oceniać czy oceniając, uczyć?; Nauczyciel i (czy) egzaminator ocenia test czytanie ze zrozumieniem?; Nauka pod egzamin zewnętrzny – konieczność czy dobrowolność?; Wiadomości czy umiejętności?; Nowe perspektywy analizy zadań maturalnych z historii i WOS-u - szansa czy zagrożenie?; Nowa formuła egzaminu gimnazjalnego – strata czy zysk dla przedmiotów przyrodniczych?; Nowy egzamin gimnazjalny z przedmiotów przyrodniczych – lepszy od starego, czy tylko inny?; Emocje w Sieci – Dziecko realne czy strukturalne?; Samotność a poczucie integracji z rówieśnikami klasowymi – jeden czy dwa typy doświadczenia?; Między diagnozą poznawczą a pozapoznawczą – napięcia czy symbioza?; Ocena opisowa w edukacji wczesnoszkolnej – diagnoza czy fikcja?, czyli o potrzebie kształcenia nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej z zakresu podstaw diagnostyki edukacyjnej

Na uwagę zasługują również te tytuły, w których dominuje funkcja pragmatyczna, nazywana też funkcją perswazyjną. Zastosowano w nich bowiem środki językowo-stylistyczne służące zainteresowaniu odbiorcy tekstem. Część z nich nawiązuje do stylu codziennej komunikacji, można w nich znaleźć nie tylko słownictwo przedstawiające sytuacje z życia codziennego, ale też narracyjne (fabularne) ujęcie świata.

Co się zdarzyło w dwóch szkołach, czyli rzecz o ewaluacji modułowego programu kształcenia; Diagnostyka edukacyjna i co dalej?; Matura na 100 procent... i co dalej?; Matura w nowej formule po czterech latach. I co dalej?; Co dalej gimnazjalisto?; Czy ten zegar się spóźnia? Uczniowie wobec zadań związanych z czasem; Ile punktów za pobicie kolegi, a ile za kolczyk w nosie? Błędy i wypaczenia punktowych systemów oceniania zachowania uczniów; Co się kryje za tymi liczbami?; Skąd te garby? Czyli o tym, co może być powodem „nienormalności” rozkładu wyników sprawdzianu dla szóstoklasistów z kwietnia 2006 roku; Gdzie się podział wąsik?; Jak ratować ustną maturę? Prezentacja

W narracyjność wpisują się też tytuły-cytaty z potocznych wypowiedzi czy popularnych piosenek.

Co nam zostało z tych lat?; „Być może będzie w przyszłości ozdobą polskiej piłki nożnej?”. Wybrane aspekty trafności oceny końcowej osiągnięć ucznia

W badanym materiale można też znaleźć tytuły, które sformułowane są w sposób podkreślający spersonalizowane czy podmiotowe, a czasami wręcz subiektywne spojrzenie na problem.

Być nauczycielem, czyli co wiem o uczeniu się moich uczniów i co z tej wiedzy dla nas wynika?; Dlaczego nie lubię skali staninowej?; Po co nauczycielom i uczniom przedmiotowy system oceniania – refleksje nauczycielki matematyki w szkole zawodowej

Analizowane tytuły zawierają także grę słów, kontrasty czy paradoksy.

Oceniający ocenianymi...? Nadzór pedagogiczny a wyniki egzaminów zewnętrznych – wybrane aspekty; Uczyć i oceniać czy oceniając, uczyć?; Duży kłopot z małym wypracowaniem – czy esej maturalny i wypracowanie są niezastąpione?; Sprzeniemierzenie kreatywności?

Chwył zastosowany w ostatnim tytule polega na użyciu neologizmu słowotwórczego powstałego z kontaminacji słów: *sprzeniewierzenie* (bezprawne wykorzystanie powierzonych środków) i *mierzenie* (sprawdzanie wielkości, wartości czegoś). Obydwa dotyczą wartościowania, przy czym jedno z nich określa czyn niegodny. W ten sposób wyrażona została negatywna ocena dotycząca pomiaru kreatywności. Przykład ilustruje jeszcze jeden sposób formułowania tytułów pytających. W badanym materiale znajdują się bowiem także tytuły, w których nie użyto charakterystycznych dla pytań operatorów (zaimków, spójników czy partykuł), a jedynym sygnałem ich interrogatywnego charakteru jest interpunkcja – znak zapytania. Mają one postać oznajmień, którym poprzez znak zapytania nadaje się charakter ironiczny czy emocjonalny.

Diagnoza szkoły bez ankiety?; To wszystko kwestia strategii? Szara strefa oceniania w oczach uczniów; Oceniający ocenianymi...? Nadzór pedagogiczny a wyniki egzaminów zewnętrznych – wybrane aspekty; Uczeń potrafi... ocenić siebie? Jeśli go tego nauczymy!; Więc motywuje? Wybrane aspekty funkcji motywującej oceny szkolnej postrzeganej z perspektywy ucznia i nauczyciela; Twórczy nauczyciel? Raport z niepublikowanych badań trzydzieści lat później

Poza liczbą słów wchodzących w skład tytułów równie ważne jest ich ustrukturalizowanie. W przypadku tytułów o walorach perswazyjnych ważne jest to, z ilu członów się składają. Gra z odbiorcą prowadzona jest bowiem także poprzez zakres informacji ujawnianych w tytule. Można tutaj wyróżnić dwa najczęściej pojawiające się rodzaje tytułów: jednoczłonowe, które mają zaintrygować odbiorcę, ale nie otrzymuje on precyzyjnej informacji na temat zawartości całego tekstu, oraz dwuczłonowe, które zawierają część perswazyjną i informacyjną, stanowiącą dopowiedzenie właściwej treści artykułu.

Co nam zostało z tych lat?; Gdzie się podział wąsik?; Co dalej gimnazjalisto?

„Być może będzie w przyszłości ozdobą polskiej piłki nożnej?”. Wybrane aspekty trafności oceny końcowej osiągnięć ucznia; Oceniający ocenianymi...? Nadzór pedagogiczny a wyniki egzaminów zewnętrznych – wybrane aspekty

Przedstawiona analiza sposobów tytułowania artykułów z zakresu diagnostyki edukacyjnej, będących dorobkiem kolejnych konferencji, ma charakter fragmentaryczny, ponieważ ze 1154 tytułów wybrano tylko te, które formalnie

zawierają pytania lub w całości są pytaniami (132). Jednak już analiza tak wyekscerpowanego materiału badawczego pozwala na pewne uogólnienia. Analiza leksyki wykazała, że z jednej strony składają się na nią terminy z zakresu diagnostyki edukacyjnej, zwłaszcza tej unormowanej i związanej z rozwojem osiągnięć, a z drugiej obecne są w niej, choć mniej liczne, terminy charakterystyczne dla dziedzin szczegółowych reprezentowanych przez autorów uprawiających diagnozę w zakresie swej specjalności. W tytułach występuje też leksyka, która ma bardziej publicystyczny niż naukowy charakter. Potwierdzają to zestawienia profili uczestników konferencji, wśród których obok przedstawicieli uczelni i instytutów badawczych dużą grupę stanowią diagności praktycy: przedstawiciele komisji egzaminacyjnych czy ośrodków doskonalenia nauczycieli.

Analizowany materiał badawczy łączy zatem cechy dyskursu naukowego, popularnonaukowego oraz dydaktycznego. Styl naukowy ujawnia się w abstrakcyjności tytułów (nominalizacja, przewaga strony biernej) i występowania w nich słownictwa specjalistycznego. Styl popularnonaukowy realizuje się w dążeniu do atrakcyjności tytułu, jego dialogiczności i dynamiczności. Z kolei styl dyskursu dydaktycznego ujawnia się poprzez swą podstawową cechę, jaką jest transmisja wiedzy i zapożyczenia, zwłaszcza terminologiczne, z dyskursu naukowego specjalistycznych dziedzin. Teksty edukacyjne bowiem charakteryzuje kontaminacja naukowości i potoczności (Nocoń, 2013). Wskazuje to także na potencjał aplikacyjny diagnostyki edukacyjnej.

Postulatem badawczym pozostaje analiza językowo-stylistyczna oraz pragmatyczna szerszego materiału (wszystkich tytułów), która zapewne pozwoli zweryfikować, ale też poszerzyć wnioski wysunięte z interpretacji lingwistycznej tytułów w postaci pytań.

Bibliografia

- Boniecka B., *Struktura i funkcje pytań w języku polskim*, Lublin 2000.
- Dawidziak-Kładoczna M., *Syntaktyczne ukształtowanie tytułów tekstów naukowych* [w:] „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Językoznawstwo” 2014, z. 10.
- Niemierko B., *Diagnostyka edukacyjna. Podręcznik akademicki*, Warszawa 2009.
- Nocoń J., *Styl dydaktyczny – styl dyskursu dydaktycznego* [w:] E. Malinowska, J. Nocoń, U. Żydek-Bednarczuk (red.), *Style współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej*, Kraków 2013.
- Piekot T., Zarzeczny G., *Jak napisać efektywny abstrakt? Część pierwsza* [w:] „Naukowiec w sieci”, <https://www.ifp.uni.wroc.pl/data/files/pub-9147.pdf> [dostęp: 8.08.2020].
- Starzec A. *Styl popularnonaukowy – styl dyskursu popularnonaukowego* [w:] E. Malinowska, J. Nocoń, U. Żydek-Bednarczuk (red.), *Style współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej*, Kraków 2013.
- Żmigrodzki P. (red), *Wielki słownik języka polskiego*, https://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=36153&id_znaczenia=3956432&l=25&ind=0.
- Żydek-Bednarczuk U., *Strategie językowe w tytułach dyskursów naukowych* [w:] K. Kleszczowa, J. Sobczykowa (red.), *Śląskie studia lingwistyczne*, Katowice 2003.